

تحلیلی بر مزیت نسبی دامداری عشایر استان لرستان: مطالعه موردی شهرستان خرم آباد

مریم حسن وند، علیرضا کرباسی و علی دریجانی*

چکیده

امروزه نقش تولیدات دامی در سبد مصرف خانوار (گوشت، لبنیات و سایر فرآورده‌های دامی) از بُعد امنیت غذایی، اشتغالزایی، جایگاه عشایر دامدار به‌عنوان تولیدکنندگان و بهره‌برداران عرصه‌های منابع طبیعی و مراتع به‌ویژه از منظر اقتصادی موضوع حائز اهمیتی است. چرا که سالیانه مقدار قابل توجهی از نیازهای شهروندان را تأمین می‌نمایند. پژوهش حاضر در سال ۱۳۸۹ با هدف بررسی و تحلیل مزیت نسبی دامداری عشایر شهرستان خرم‌آباد استان لرستان با بهره‌گیری از اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق طراحی و تکمیل پرسشنامه از عشایر دامدار، کارشناسان جهاد کشاورزی و استفاده از بانک‌های اطلاعاتی بانک کشاورزی و بانک مرکزی در دوره زمانی ۸۸-۸۹، اقدام به بررسی مزیت نسبی تولیدات دامی از طریق رهیافت شاخص‌های تحلیل سیاستی صورت پذیرفت. نتایج ضرایب حمایت اسمی حاکی از آن است که در تمامی بخش‌ها، مالیات غیرمستقیمی بر تولیدکننده تحمیل شده است. معیار ضریب حمایت مؤثر نیز بیانگر عدم حمایت از بازار نهاده‌ها و محصولات در بخش تولیدات دامی است. ضمن آنکه، سودآوری خالص اجتماعی دامداری عشایر شهرستان خرم‌آباد مثبت می‌باشد. به‌طور کلی یافته‌ها نشان می‌دهد ایجاد واحد دامداری (گاو و گوساله) و تولیدات دامی در شهرستان خرم‌آباد از مزیت نسبی برخوردار بوده و افزایش آگاهی و دانش عشایر می‌تواند موجب توسعه تأسیسات مدرن دامداری، تشویق عشایر به یکجانشینی، بهره‌مندی از تسهیلات بانکی به‌منظور احداث و توسعه واحدهای دامداری، بهبود روش‌های سنتی و استفاده از فن‌آوری‌های نوین به‌عنوان راهکارهای بهبود عملکرد دامداری‌ها و افزایش تولیدات دامی شهرستان خرم‌آباد مطرح باشد.

طبقه بندی JEL: R38, M, R

واژه‌های کلیدی: مزیت نسبی، ماتریس تحلیل سیاستی، تولیدات دامی، عشایر، لرستان

مقدمه

سرزمین لرستان از دیرباز به دلیل تنوع آب و هوایی، زمین‌های لازم را برای ایجاد زندگی کوچ نشینی داشته است. در این منطقه مجاورت مناطق گرمسیر (قشلاق) و سردسیر (ییلاق) بایکدیگر، سبب شکل‌گیری یکی از کهن‌ترین معیشت‌های اقتصادی، یعنی کوچ نشینی شده است. در واقع مردم این سرزمین برای بهره‌گیری از امکانات محیطی، با آن سازگار شده‌اند تا بتوانند از مواهب طبیعت

* به ترتیب مریم حسنوند: دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان _ علیرضا کرباسی: عضو هیات علمی و دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد - علی دریجانی: استادیار دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
نویسنده مسئول: ۰۹۱۶۹۵۸۸۹۶۹ - maryam.hasanvand@yahoo.com

بهتر بهره مند شوند. این مردم با کوچ متناوب خود در طول سال، که بر اساس تغییر فصل استوار است، نه تنها وسیله معاش خود را فراهم می‌کنند بلکه در تولید اقتصادی استان لرستان نیز نقش بسیاری دارند.

اقتصاد جوامع عشایر بر پرورش دام، به ویژه گوسفند و بز استوار است و پرورش اقتصادی این دام‌ها به مراتب، پس چرای زراعی و محصولات فرعی نظیر کاه و کلمش متکی است. از آنجا که بخش عمده هزینه‌های پرورش دام را هزینه‌های تغذیه تشکیل می‌دهد، بهره برداری از مراتع موجب کاهش هزینه‌های پرورش و سبب افزایش بازده اقتصادی این شیوه معیشتی می‌شود. با وجود این موضوع و غالباً بنابه دلایل سیاسی و اجتماعی، در گذشته شاهد مواردی از اسکان یا کوچ اجباری عشایر به نقاط دیگر بوده ایم.

زندگی عشایری، به ویژه در ایران، بعد از زندگی روستانشینی پدید آمده و ناشی از یک جبر اقتصادی - اجتماعی است. بنابراین تداوم و انقراض آن امکان دارنشینی از جبر اقتصادی حاکم باشد. پاره‌ای از نظریات حاکی از آن است که شرایط سیاسی و اجتماعی زمان سبب راندن روستانشینان از روستا و پناه بردن آن‌ها به کوه و دشت‌ها و در نتیجه پیدایش پدیده کوچ نشینی شده است.

تردیدی نیست که هرگز نمی‌توان فرهنگی خاص یا شیوه‌ای از تولید را بدون برنامه ریزی منطقی و علمی و بدون شناخت روابط متقابل متغیرهای حاکم در جامعه تغییر داد. تازمانی که نتوانیم ساختار اقتصادی جامعه را تغییر دهیم نخواهیم توانست تغییری اساسی در روش تولید آن ایجاد کنیم.

در سال‌های گذشته اسکان عشایر مورد توجه دولت و مسئولان جامعه قرار گرفته اما در حال حاضر دارای توجیه سیاسی نبوده بلکه بر دلایل اقتصادی تکیه داشته است. به عبارت دیگر، نکته مطرح برای مسئولان و برنامه ریزانی که چنین سیاستی را دنبال می‌کنند این است که اولاً میزان بهره‌وری و تولید عشایر در مقایسه با روستاییان ناچیز است، ثانیاً عشایر موجب تخریب مراتع کشور می‌شوند. بدیهی است که رد یا تایید این دلایل باید مبتنی بر بررسی‌های علمی باشد.

در این تحقیق سعی شده مطالعاتی روی هزینه و درآمد‌های عشایر نیمه کوچ نشین در استان لرستان انجام شود و با بررسی سود بدست آمده از پرورش گاو و گوساله و هم چنین با تحلیل‌های اقتصادی به دنبال سنجش مزیت نسبی دامداری در استان لرستان باشیم. در مورد این پژوهش مطالعاتی در ایران انجام شده است که در زیر به توضیح آن‌ها می‌پردازیم:

تولیدات دامی عشایر ایل کرد شامل گوشت (دام زنده)، فرآورده‌های لبنی و الیاف دامی (پشم و مو) است. فروش دام زنده، فرآورده‌های لبنی و الیاف دامی به ترتیب ۷۷.۲ و ۲۰.۲ و ۲.۶ درصد از ارزش کل تولیدات دامی عشایر کوچنده و نیز ۸۱.۵، ۱۶.۹ و ۱.۶ درصد از ارزش کل تولیدات دامی عشایر اسکان یافته را تشکیل می‌دهد. متأسفانه در مقایسه با مطالعات گوناگونی که در زمینه زندگی عشایر در استانهای مختلف کشور از جنبه‌های اجتماعی و سیاسی صورت گرفته است گزارش‌های معدودی در خصوص هزینه و درآمد دامداری سنتی عشایر وجود دارد که در آنها نیز فقط تولیدات عشایر کوچنده مورد بررسی قرار گرفته است. گزارش‌ها و مطالعات انجام شده در زمینه اقتصاد تولید یک عشایر نیمه کوچ نشین که هدف این تحقیق است به دلیل تفاوت‌های فرهنگی - اجتماعی و نیز تفاوت‌های موجود در منابع طبیعی در دسترس آن‌ها قابل تعمیم به سایر ایلات و عشایر نیست. در خصوص دامداری عشایر استان لرستان پژوهش‌های چندانی صورت نگرفته است.

(نیکخواه، ۱۳۷۸)، درباره این موضوع پایان‌نامه آقای نیکخواه با موضوع بررسی دام عشایر در استان لرستان انجام گرفته که یک تحقیق کلی از دام عشایر به عمل آورده است و به این نتیجه رسیده اند که ۷۷.۹ درصد در آمد سالانه از پرورش فروش دام، ۵.۹ درصد در آمد از تولید پشم، ۱۶.۲ درصد از تولید شیر و باقیمانده از تولید مو بدست می‌آید و مطالب دیگری در مورد کاهش وزن گوسفند و بز در اثر کوچ رایج کرده اند در کل استان لرستان در تولیدات دامی دارای درآمد بالا است یعنی دامداری در استان لرستان اقتصادی است

(حفیل زاده وهمکاران، ۱۳۸۱). به بررسی اقتصاد تولید بخش دامداری عشایر کوچنده واسکان یافته (مطاعه موردی ایل کرد) پرداختند. طبق یافته های تحقیق تولیدات دامی عشایر ایل کرد شامل گوشت (دام زنده)، فرآورده های لبنی والیاف دامی (پشم و مو) است. فروش دام زنده، فرآورده های لبنی و الیاف دامی به ترتیب ۷۷.۲ و ۲۰.۲ و ۲.۶ درصد از ارزش کل تولیدات دامی عشایر کوچنده و نیز ۸۱.۵، ۱۶.۹ و ۱.۶ درصد از ارزش کل تولیدات دامی عشایر اسکان یافته را تشکیل می دهد. (هزینه نگهداری سالانه هر راس دامی عشایر کوچنده نسبت به عشایر اسکان یافته بیشتر است) برای هر راس گوسفند، بز و گاو گوشتی به ترتیب ۱.۵۰، ۱.۵۱ و ۱.۴۷ درصد). سود سالانه حاصل از هر راس گوسفند و گاو گوشتی در شرایط اسکان بیشتر از شرایط کوچ اما سود حاصل از هر راس بز کمتر است (برای هر راس گوسفند، گاو و بز به ترتیب ۱۱.۳۱، ۲۳.۰۳ و ۶.۹۶ درصد). و هم چنین متوسط درآمد خالص سالانه هر خانوار کوچنده (۱۸.۱۶ درصد) است.

(دهقانیان، کهنسال، ۱۳۷۹) در مطالعه ای به بررسی اقتصاد تولید عشایر خراسان پرداختند. نتایج نشان داده است که ۶۶.۲ درصد درآمد سالانه عشایر از پرورش و فروش دام، ۱۳.۸ درصد آن از تولید پشم، ۱۶.۸ درصد از تولید شیر و باقیمانده نیز از تولید مو و کرک به دست می آید.

(رضوی، ۱۳۷۹) در پژوهشی به مطالعه اقتصادخانوار عشایر ساکن در مناطق بیلاقی شمال سهرستان سمنان ونقش خیل پرداخت. نتایج این بررسی نشان دهنده اهمیت خیل در منطقه، تولیدات گسترده فراورده های شیری (لبنی)، مشکلات بهره برداران در جایگزینی سوختهای فسیلی به جای بوته و لزوم گسترش آموزشهای لازم به منظور ارتقای بهره برداران مراتع است.

(بازیان وهمکاران، ۱۳۸۵). به تاثیر مدیریت منابع علوفه (مرتع و کشاورزی) بر تولید دام عشایر اسکان یافته دشت بکان پرداختند. نتایج نشان داد که در کل منابع علوفه ای (غذایی) دشت بکان ظرفیت نگهداری 151151 واحد دامی را در سال مورد مطالعه (۱۳۸۰) در شرایط ترسالی و 87274 واحد دامی در شرایط خشکسالی دارد. مراتع بیلاقی به ترتیب ۳۱/۷٪ و ۱۵/۱٪ از کل منابع علوفه ای را در شرایط ترسالی و خشکسالی تأمین می کنند و بقیه نیاز دام در مزارع می شود.

در مورد این موضوع در کشور های خارجه نیز مطالعاتی انجام شده است که به صورت خلاصه به توضیح آن می پردازیم:

(de wit & et al., ۱۹۹۶) در مطالعات خود به بررسی معیار تولیددام پایدار: پیشنهاد اجرایی، در هلند پرداختند و به این نتیجه رسیده اند که یک سیستم خاص نیاز به تجزیه و تحلیل برای ارزیابی اثر کلی از انواع دام در یک سیستم کشاورزی دارد معیارهای عمومی که برای پایداری پیشنهاد شده است: عبارتند از: عرضه و تقاضای محصولات دامی مصرفی بالقوه، ظرفیت حمایت از مساحت مورد استفاده برای کشاورزی، عدالت در توزیع مواد غذایی، تنوع تولید، خالص سالانه، تلفات خاک؛ توازن مواد مغذی و مضر، در دسترس بودن وقابل بهره برداری بودن آب، ماده آلی خاک؛ استفاده از انرژی و مواد مخدر. چنین تجزیه و تحلیل از یک سیستم خاص اجازه به تدوین معیارهای قابل اندازه گیری برای اهداف دیگر، و ارزیابی آن می دهد. هم چنین تجارت آف بین معیارها به رسمیت شناخته شود چنین تجارت آف، همراه با کاهش مقبولیت اثرات خارجی (هر دودر زمان و فضا)، ممکن است که این معیارها به عنوان مهم ترین مفهوم از مفهوم پایداری به نظر برسد).

(Roy & Bhenke, ۲۰۰۳) در مطالعه ای به اندازه گیری مزایای امرار معاش در مقابل تولید دام تجاری در آفریقا پرداختند. طبق این مقاله در آفریقا روش برای اندازه گیری مزایای تجاری دامداری و امرار معاش در آفریقا مورد بحث قرار گرفته است. در مرحله اول، اقدامات بیولوژیکی عملکرد گله با مواد از بوتسوانا. ثانيا، سودآوری عملیات نگهداری از لحاظ اقتصادی می تواند اندازه گیری می شود، در نهایت، می توان وضعیت تغذیه جمعیت انسانی با تولید دام تجاری و غیر تجاری درگیر است را با هم مقایسه کنید.

(devendra, 2006)، در تحقیقت خود به ارزیابی چشم انداز در سیستم های تولیدات حیوانی در آسیا پرداخت، نتیجه که از این مقاله بدست آمده است این است که روند تولید حیوانات تحت تاثیر قوی تقاضا است که به عوامل مانند: رشد جمعیت، شهرنشینی، رشد درآمد و تغییر ترجیحات مصرف کنندگان است، این دو دسته: (I) مدرن و مبتنی بر تقاضا و سرمایه های فشرده غیر نشخوارکنندگان (خوک و مرغ) که بخش غالب و در حال رشد است، و تامین سهم عمده ای از پروتئین های حیوانی را در دست دارد، که با این حال قادر به پاسخگویی به شرایط فعلی و پیش بینی آینده انسانها نیست. مورد توجه است دو سناریوی ممکن برای آینده از سیستم های زراعی، حیوانی افزایش اندازه و تخصص، و فروپاشی دیگر به دلیل فشار جمعیت است. پیشنهاد شده است که محصول سیستم های حیوانی و مزارع کوچک که در آسیا غالب است، که در آن تشدید، رشد و افزایش سهم در آینده به احتمال زیاد ادامه خواهد داشت.

هدف تحقیق

- بررسی مزیت نسبی دامداری در استان لرستان
- تحلیل حساسیت مزیت نسبی با استفاده از نرخ ارز
- ارائه راهکارهایی برای افزایش تولید دامداران در استان لرستان

فرضیه تحقیق:

- یک مالیات غیر مستقیم بر تولید کنندگان دامی در تحمیل می شود.
- شهرستان خرم آباد در تولیدات دامی دارای مزیت نسبی است.

روش تحقیق

مزیت نسبی یکی از معیارهای مهم اقتصادی جهت برنامه ریزی تولید و صادرات است. در این بخش ماتریس تحلیل سیاستی به منظور دستیابی به هدف این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است. روش ماتریس تحلیل سیاستی محقق را قادر می سازد تا در کنار محاسبه مقادیر برآوردگرها، به تحلیل سیاستی نیز بپردازد و توصیه های مناسبی ارائه کند. چارچوب ماتریس سیاستی به صورت جدول ۱ است همانطور که پیدا است ماتریس فوق دارای دو رابطه حسابداری است، اولین رابطه بیانگر رابطه سود می باشد و از تفاضل درآمد و هزینه بر حسب قیمت های بازاری و سایه ای بدست می آید. دومین رابطه تفاوت بین مقادیر موجود (مشاهده شده) و مقادیری را که در آن هیچ گونه اختلاف و شکست بازار وجود ندارد نشان می دهد.

سطر اول ماتریس شامل ماتریس های درآمد ($i A$)، هزینه های مربوط به نهاده های قابل مبادله (i)، غیر مبادله (i)، و سود حاصله (i) است که به ازای تولید یک واحد محصول و بر مبنای قیمت های بازاری محاسبه می شوند. سطر دوم همان ارقام ماتریس های سطر اول است با این تفاوت که محاسبه آن ها بر مبنای قیمت های سایه ای محصول، نهاده ای داخلی و خارجی صورت می گیرد. ماتریس سطر سوم از تفاوت بین ماتریس های سطر اول و دوم بدست می آید و در تحلیل سیاست ها مورد استفاده قرار می گیرند و شامل اجزای زیر هستند.

(جدول ۱) چارچوب ماتریس سیاستی

سود	هزینه	درآمد	مبنای محاسبه
i D	نهاده های غیر تجارت ki C	نهاده های مبادله ای ji B	برحسب قیمت‌های خصوصی (بازاری) i A
i H	ki G	ji F	برحسب قیمت‌های اجتماعی (سایه ای) i E
i L	ki K	ji J	تفاوت i I

$$I_i = A_i - E_i \quad (۱)$$

این ماتریس ممکن است سه حالت داشته باشد:
حالت اول:

الف) $I_i > 0$ باشد، یعنی قیمت بازاری محصول بیش تر از قیمت سایه ای آن است، در این صورت یارانه غیر مستقیم به تولیدکنندگان داخلی محصول پرداخت می شود.

ب) $I_i = 0$ باشد، یعنی در قیمت سربسر قرار دارد و هیچ سیاست مالیاتی اعمال نمی شود.

ج) $I_i < 0$ یعنی قیمت بازاری محصول کمتر از قیمت سایه ای آن است، یک مالیات ضمنی بر تولیدکنندگان داخلی تحمیل شده است.

$$J_{ij} = B_{ij} - F_{ij} \quad (۲)$$

حالت دوم:

الف) $J_{ij} > 0$ یعنی تولیدکنندگان داخلی این نهاده ها را گرانتر از قیمت‌های جهانی آنها می خرند و مانند این تفاوت را میتوان بصورت مالیات غیرمستقیم پرداخت شده توسط تولیدکنندگان عنوان کرد.

ب) $J_{ij} < 0$ یعنی تولیدکنندگان داخلی نهاده های وارداتی را ارزانتر از قیمت‌های جهانی تهیه کرده اند و یارانه دریافت کرده اند.

ج) $J_{ij} = 0$ این تساوی معادل نقطه سربسر می باشد، یارانه یا مالیاتی بر تولیدکنندگان تعلق نگرفته است.

ماتریس K_{ik} : این ماتریس نشانگر تفاوت بین هزینه نهاده‌های داخلی مورد نیاز برای تولید یک واحد محصول به قیمت های بازاری و سایه ای است و سه حالت دارد:

$$K_{ik} = B_{ij} - F_{ij} \quad (۳)$$

الف) $K_{ik} > 0$ یعنی قیمت بازاری این عوامل و نهاده ها برای تولید کننده داخلی بیشتر از قیمت سایه ای آنهاست و تولید محصول با پرداخت مالیات ضمنی و غیر مستقیم برای خرید این نهاده ها صورت می گیرد.

ب) $K_{ik} < 0$ یعنی قیمت بازاری این عوامل و نهاده ها کمتر از قیمت سایه ای آنهاست و لذا بطور غیر مستقیم یارانه ای به تولیدکننده پرداخت شده است.

ج) $K_{ik} = 0$ یعنی قیمت بازاری و سایه ای نهاده های داخلی یکی است و در نقطه سربسر قرار دارند.

$$L_i = D_i - H_i = I_i - J_{ij} - K_{ik} \quad (۴)$$

در این رابطه D_i سود بازاری یا سود حاصل از به کارگیری نهاده ها و عوامل در شرایط بازار داخلی و باوجود دولت را نشان می دهد:

$$\sum C_{ij} - \sum B_{ij} D_i = A_i$$

این ماتریس ممکن است یکی از حالات زیر را داشته باشد:

۱) اگر $D_i > 0$ باشد، با دخالت دولت برای تولید کننده سود بازاری وجود دارد و تولید کننده با افزایش فعالیت خود می تواند سود را افزایش دهد.

۲) اگر $D_i < 0$ باشد، تولید کننده بازده کمتری نسبت به شرایط عادی داشته است و ممکن است بسیاری از فعالیت های تولیدی از بازار حذف شوند، در این حالت فعالیت دولت منجر به زیان تولید کننده می شود.

رابطه (۴) ماتریس H_i سود سایه ای را نشان می دهد و میزان مزیت نسبی را در مورد تولید محصولات نشان می دهد.

$$H_i = E_i - \sum F_{ij} - \sum G_{ij} \quad (۶)$$

سود سایه ای میتوان حالات زیر را در نظر گرفت:

۱) اگر $H_i > 0$ باشد، تولید محصولات دارای مزیت نسبی است و فعالیت تولید کننده در شرایط آزاد سودآور است.

۲) اگر $H_i < 0$ باشد، فعالیت تولیدی ها فاقد کارایی است و باعث کاهش درآمد ملی می شود، در این شرایط فعالیت تولید کننده در حالت آزاد باعث ضرر می شود.

حال با این توضیحات ماتریس L_i که تفاوت سود بازاری و سایه ای است، تاثیر سیاست های دولت را بر تولید محصولات مختلف به صورت زیر نشان می دهد:

۱) اگر $L_i > 0$ باشد، به ازای یک واحد محصول سود بازاری بیش از سود سرمایه ای است. در این حالت با اجرا شدن سیاست های مداخله ای دولت منجر به سود بیشتر برای تولید کننده (یا زیان کمتر) می شود و به نفع تولید محصول است.

۲) اگر $L_i < 0$ باشد، سود سایه ای بدست آمده بیشتر از سود بازاری است و سیاست های مداخله ای دولت منجر به ضرر تولید کننده می شود.

۳) اگر $L_i = 0$ باشد، سود سایه ای و بازاری برابر هستند و در نقطه سربسر قرار دارند. (موسسه پژوهش های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۲)، «بررسی مزیت های نسبی محصولات کشاورزی»، انتشارات تابان.

شاخص های مزیت نسبی

۱- روش محاسبه هزینه منابع داخلی (DRC)

DRC یکی از معیارهایی است که میتوان برای اندازه گیری مزیت نسبی میتوان استفاده کرد. DRC مقایسه هزینه حقوقی عوامل و نهاده ها، در تولید یک محصول در یک منطقه (کشور) با هزینه های مربوط در یک منطقه (کشور) دیگر است. این معیار در واقع هزینه فرصت صرفه جویی شده عوامل تولید داخلی را با حداقل هزینه حاصل از هر واحد ارزش خارجی برای یک کالای خاص مقایسه می کند، بنابراین معیار DRC کارایی تولید را در مناطق مختلف و یا کشورهای مختلف را اندازه گیری می کند.

مقدار DRC در ماتریس تحلیل سیاستی (PAM) به صورت زیر محاسبه می شود:

$$DRC = \frac{G}{E - F} \quad (۷)$$

اگر E و F به پول خارجی محاسبه شوند، زمانی تولید دارای مزیت است که نرخ ارز سایه ای (SER) بیشتر از DRC باشد. یا عبارتی دیگر زمانی تولید دارای مزیت است که DRC کمتر از واحد باشد
۲- ضریب حمایت اسمی از محصول (NPC)

$$NPC = \frac{A}{C} \quad (8)$$

این ضریب در ماتریس تحلیل سیاستی (PAM) بصورت زیر بدست می آید

۱) اگر مقدار $NPC > 1$ باشد، به معنی این است، که قیمت بازاری از قیمت سایه ای بیشتر است و لذا به تولید کننده یارانه غیر مستقیم تعلق گرفته است.

۲) اگر مقدار $NPC < 1$ باشد، یعنی قیمت سایه ای محصول از قیمت بازاری آن است، در واقع بر تولیدکننده مالیات غیر مستقیم تحمیل شده است.

۳) اگر مقدار $NPC = 1$ باشد، حمایتی از محصول صورت نگرفته است.

۳- ضریب حمایتی اسمی از نهاده (NIPC)

$$NPI = \frac{B}{F} \quad (9)$$

این ضریب در ماتریس (PAM) به صورت زیر است

۱) اگر مقدار $NPIC > 1$ باشد، هزینه نهاده های قابل مبادله محاسبه شده به قیمت بازاری بیشتر از قیمت سایه ای آن است. یعنی در این حالت تولیدکننده در ازای استفاده از نهاده ها مالیاتی بطور غیر مستقیم پرداخت می کند.

۲) اگر مقدار $NPIC < 1$ باشد، مقدار قیمت سایه ای نهاده ها بیشتر از قیمت بازاری بوده و برای نهاده های قابل تجارت یارانه ی غیر مستقیمی پرداخت شده است.

۳) اگر مقدار $NPIC = 1$ باشد، در مورد این نهاده ها هیچ گونه یارانه ای پرداخت شده است

۴- ضریب حمایت موثر (EPC)

با استفاده از ماتریس تحلیل سیاستی (PAM) ضریب حمایت موثر بصورت زیر محاسبه می شود:

$$EPC = \frac{A - B}{E - F} \quad (10)$$

۱) اگر مقدار مقدار $EPC > 1$ باشد، دولت با استفاده از سیاست های خود از تولید محصول حمایت می کند، عبارتی نشانگر حمایت موثر دولت از بازار تولید و نهاده است.

۲) اگر مقدار $EPC < 1$ باشد، بیانگر تبعیض موثر در مورد بازار تولید و نهاده می باشد، یا عبارتی مداخله دولت باعث زیان تولید این محصول عمل کرده است.

۳) اگر مقدار $EPC = 1$ باشد، یعنی دولت هیچ گونه سیاستی در مورد محصول اعمال نکرده است.

۵- سودآوری خالص اجتماعی (NSP)

این معیار سود بدست آمده با استفاده از قیمت های سایه ای محصول و نهاده های تولید داخلی و خارجی می باشد. فرمول NSP در ماتریس تحلیل سیاستی بصورت زیر محاسبه می شود:

$$NSP = (E - F - G) \quad (11)$$

اگر مقدار NSP بزرگتر از یک باشد، نمایانگر مزیت نسبی است و در غیر اینصورت فعالیت تولیدی فاقد سودآوری اجتماعی و مزیت نسبی است

آمار و اطلاعات لازم برای مطالعه با توجه به هدف های تحقیق، درآمد و هزینه های دامداری اقدام به تهیه پرسشنامه ای با سوالات باز و نیمه باز شد. در این تحقیق اقدام به تکمیل پرسشنامه در انواع دامداری ها و سوال از مردم اسکان یافته یا به تعبیر دیگر نیمه کوچ نشین در روستا ها کردیم. علاوه بر این، اطلاعات کلی مورد نیاز درباره منطقه مورد مطالعه از جهاد کشاورزی شهرستان خرم آباد (۱۳۸۸-۱۳۸۹) و قسمتی از اطلاعات منتشر شده از سالنامه آماربازرگانی خارجی گمرک و گمرک جمهوری اسلامی ایران و وزارت جهاد کشاورزی و سایت بانک مرکزی ایران تهیه و از طریق این اطلاعات هزینه تولید و درآمد به دست آمد.

نتایج و بحث

با توجه به اینکه هدف از تحقیق حاضر بررسی و تحلیل شاخص های مزیت نسبی دامداری عشایر نیمه کوچ نشین در شهرستان خرم آباد می باشد. در ابتدایه بررسی هزینه ها به قیمت بازاری پرداخته ایم و بعد از انجام این موارد و تکمیل جدول به بررسی ماتریس تحلیل سیاستی به منظور دستیابی به هدف مطالعه می پردازیم. مقدار محاسباتی نرخ ارز برابری قدرت خرید در حالت نسبی در سال ۱۳۸۹ برابر ۸۹۸.۱۷۳۶۶۶۸ ریال و در حالت مطلق برابر ۱۱۰۸.۹۱۵۹۰۷ ریال برای هر دلار می باشد. هزینه ها شامل هزینه نگهداری (تامین علوفه، بهداشت و دارو، هزینه تلقیح و اسپرم منجمد، بیمه دام، هزینه سم پاشی و ضد عفونی) هزینه های ساختمانی (ساختمان و تاسیسات، تعمیرات) و در آخر هزینه سوخت و انرژی و هزینه حمل و نقل و سایر هزینه های فرعی می باشد و درآمد شامل درآمد حاصل از فروش شیر، فروش گوشت قرمز، فروش گاو شیری حذفی، تلیسه و کود حیوانی به عنوان درآمد فرعی می باشد. پس از مشخص شدن قیمت های سایه ای محصولات و نهاده ها، امکان تعیین مزیت نسبی تولیدات دامداری فراهم می آید. جدول ۳ و ۲ ماتریس تحلیل سیاستی تولیدات دامی نسبی و مطلق نشان داده شده است PPP رابر اساس مطلق سود آن بر حسب قیمت سایه ای برابر PPP همان طوری که در جدول مشاهده می شود ۱۳۳۹۱۵۱۰.۳۴ تومان شده که این رقم نسبت به عدد مشابه در نسبی (۱۱۲۶۵۷۸۵.۰۶) بیشتر است. همچنین انحراف (تفاوت) از درآمد در حالت مطلق بیشتر از حالت نسبی است. آخر انحراف از سود در حالت مطلق بیشتر از حالت نسبی می باشد.

جدول (۲) ماتریس تحلیل حساسیت (PAM) بر اساس (PPP) نسبی تولیدات دامی (واحد: تومان)

سود	هزینه نهاده غیر قابل مبادله	هزینه نهاده قابل مبادله	درآمد	مبنای محاسباتی
۱۰۰۶۲۷.۳۳۳	۱۱۶۴۵۰۶.۶۶۷	۵۱۹۸۵۶۰	۷۳۶۹۳۴۵	بر حسب قیمت بازاری
۱۱۲۶۵۷۸۵.۰۶	۱۹۰۷۹۲۹.۱۳۷	۳۲۹۷۰۶۴.۴۶۷	۱۶۴۷۰۷۷۸.۶	بر حسب قیمت سایه ای
-۷۴۳۴۲۲.۴۷۰۴	۱۹۰۱۴۹۵.۵۳۳	-۹۱۰۱۴۳۳.۶۶۹	-۱۰۲۵۹۵۰۶.۷۳	تفاوت

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول (۳) ماتریس تحلیل حساسیت (PAM) بر اساس (PPP) مطلق تولیدات دامی (واحد: تومان)

سود	هزینه نهاده غیر قابل مبادله	هزینه نهاده قابل مبادله	درآمد	مبنای محاسباتی
۱۰۰۶۲۷۸.۳۳۳	۱۱۶۴۵۰۶.۶۶۷	۵۱۹۵۸۶۰	۷۳۶۹۳۴۵	بر حسب قیمت بازاری
۱۳۳۹۱۵۱۰.۳۴	۲۳۸۰۴۳۵.۸۰۹	۴۰۷۰۷۰۸.۳۶۱	۱۹۸۴۲۶۵۴.۵	بر حسب قیمت سایه ای
-۱۲۳۸۵۲۳۲.۰۱	-۱۲۱۵۹۲۹.۱۴۲	۱۱۲۷۸۵۱.۶۳۹	-۱۲۴۷۳۳۰.۹۵۱	تفاوت

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول (۴) محاسبه شاخص های مزیت نسبی تولیدات دامی در دو حالت PPP نسبی و مطلق

شاخص ها	نسبی	مطلق
I	-۹۱۰۱۴۳۳/۶۶۹	-۱۲۴۷۳۳۰.۹/۵۱
J	۱۹۰۱۴۹۵/۵۳۳	۱۱۲۷۸۵۱/۶۳۹
K	-۷۴۳۴۲۲/۴۷۰۴	۱۲۱۵۹۲۹/۱۴۲
L	-۱۰۲۵۹۵۰۶/۷۳	-۱۲۳۸۵۲۳۲/۰۱
D	۱۰۰۶۲۷۸/۳۳۳	۱۰۰۶۲۷۸/۳۳۳
H	۱۱۲۶۵۷۸۵/۰۶	۱۳۳۹۱۵۱۰/۳۴
DRC	۰/۱۴۴۸۲۸۴۹	۰/۱۵۰۹۲۸۴۷۷
NPC	۰/۴۴۷۴۱۹۳۴۵	۰/۳۷۱۳۸۹۰۷
NIPC	۱/۵۷۶۷۲۷۳۹۵	۱/۲۷۷۰۶۵۲۰۳
EPC	۰/۱۶۴۷۸۱۵۴۷	۰/۱۳۷۶۳۵۸۳۶
NSP	۱۱۲۶۵۷۸۵/۰۶	۱۳۳۹۱۵۱۰/۳۴

ماخذ: یافته های تحقیق

طبق جدول (۴) نتایج محاسبه شده شاخص های مزین نسبی در دو حالت نسبی و مطلق نشان داده شده است در نهایت به این نتیجه رسیدیم که:

مقدار DRC برای تولید دام با احتساب قیمت مرتع معادل ۰/۱۴ برآورد شده است که این مقدار نشان دهنده این است که به ازای ۱۰۰ ریال ارزش افزوده بین المللی، ۱۴ ریال هزینه منابع داخلی وجود دارد. به عبارت دیگر با تولید دام در استان لرستان به ازای ۱۰۰ ریال صرفه جویی که به علت وارد نکردن دام وجود داشته باشد، ۱۴ ریال هزینه پرداخت شده است.

مقدار NPC یا ضریب حمایت اسمی بر محصول ۰/۴۴ بدست آمد یعنی اینکه مالیات غیر مستقیم بر تولیدات دامی وجود دارد.

مقدار NIPC یا ضریب حمایت اسمی بر نهاده 1/57 بدست آمده است یعنی، یک مالیات غیر مستقیم بر نهاده های قابل تجارت وجود دارد.

مقدار EPC یا ضریب حمایت موثر 0/16 بدست آمده است یعنی مداخلات دولت به زیان تولیدات دامی عمل می کند در مجموع از بازار نهاده حمایت نمی شود.
مقدار NSP 12657850.6 بدست آمده است در تولید دام مزیت نسبی وجود دارد و تولید محصول سود آور می باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

بر اساس محاسبه ماتریس تحلیل سیاستی، نتایج نشان می دهد که تولیدات دامی (گاو و گوساله) در شهرستان خرم آباد دارای سود اجتماعی می باشد و این مسئله سبب بالا رفتن درآمد عشایر دامدار در منطقه مورد بررسی شده است این به معنی آن است که از بعد زمینه هایی مانند مزیت نسبی تولید، تولید و صادرات گوشت، صادرات فرآورده های لبنی و ارزش افزوده را در بر می گیرد ایجاد واحد دامداری و تولیدات دامی کاملا دارای توجیه اقتصادی می باشد .

این در حالی است که تعداد زیادی از کشاورزان روستایی همراه با کشاورزی به پرورش دام مشغول می باشند که همراه با کشت و زراعت در کنار آنها از دامداری هم درآمد را به دست می آورند. این بخش سود های خوبی را نصیب عشایر و دامداران روستایی می کند ولی به دلیل ساده بودن روش دامداری و روش های سنتی و قدیمی عملکرد مورد نظر را کاهش می دهد. در حالی که می توانند با روش های نوین، تجهیزات مجهز، استفاده از تسهیلات بانکی برای خرید وسایل بهتر و اطلاعات بیشتر در مورد دامداری، سود بیشتری را بدست بیاورند.

منابع

- ۱- اولیایی، الف. (۱۳۶۹). بررسی اقتصادی- اجتماعی اسکان عشایر: مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، سازمان امور عشایر ایران، تهران
- ۲- اهلرس، الف. (۱۳۸۰). روستائیان، شبانان و کوچندگان الوند کوه: مجموعه مقالات. نشر منشی. ص ۹۵-۱۲۲
- ۳- بهاروند، الف. (۱۳۷۸). کوچ نشینی در ایران: پژوهش در باره ایلات و عشایر. تهران. ص ۴۱-۱۰۰
- ۴- باژیان، غ. اسماعیل، د. مهرابی، ع. الف. شاه وحید، م. ۱۳۸۵. تاثیر مدیریت منابع علوفه (مرتع و کشاورزی) بر تولید دام عشایر اسکان یافته دشت بکان. فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۱۳: ۴ (جلد ۱۳: شماره ۴)، ص ۳۵۸-۳۴۷.
- ۴- جولایی، ر. (۱۳۷۶). بررسی مزیت نسبی تولید مرکبات فارس با تکیه بر شهرستان جهرم: پایان نامه کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی. دانشگاه تربیت مدرس
- ۵- حفیل زده، ف. اسماعیل زاده، ع. سیدان، م. (۱۳۸۱). اقتصاد تولید بخش دامداری عشایر کوچنده و اسکان یافته (مطالعه موردی ایل کرد): فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۱۰، ص ۲۰۱-۲۲۳
- ۶- دومورینی، ژ. (۱۳۷۵). عشایر فارس: انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- ۷- دهقانیان، س. کهنسال، م. ر. (۱۳۷۹). بررسی اقتصاد تولید عشایر خراسان: فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۲۹، ص ۷۵-۱۰۶
- ۸- رضوی، س. م. (۱۳۷۹). اقتصاد خانوار عشایر ساکن در مراتع ییلاقی شهرستان سمنان و نقش خیل در آن: فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۳۱، ص ۲۸۹-۳۰۳

- ۹- سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان. (۱۳۸۱-۱۳۸۷). اطلاعات دام عشایر استان لرستان. ایران
- ۱۰- کیاوند، ع. (۱۳۶۸). حکومت و سیاست عشایر از قاجار تا کنون: انتشارات عشایری، سازمان امور عشایر، تهران
- ۱۱- ملک دار، م. (۱۳۸۳). بررسی اقتصادی تولید کلزا، مازندران: پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زابل
- ۱۲- موسی نژاد، م. (۱۳۷۵). مزیت نسبی محصولات کشاورزی سیاست تشویق صادرات: طرح تحقیقاتی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی
- ۱۳- نیکخواه، ج. (۱۳۸۴). بررسی اقتصادی دام عشایر استان لرستان: پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زابل
- 14 de wit, J., oldenbroek, J.K., van keulen, H., zwart, D. (1995) *Criteria for sustainable livestock production: a proposal for implementation*. Agr. 53. pp. 219-229
- 15 Devendra, c. (2006) Consulting Animal Production Systems Specialist, 130A Jalan Awan Jawa, 58200 Kuala Lumpur, Malaysia.

Analytical advantage livestock nomads province lorestan: Case Study Khorramabad city

Maryam hasanvand-alireza karbasi-ali darijani¹

Abstract

The role of livestock in household consumption basket (meat, dairy and other animal products) of the food security, employment, status of nomads rancher as a producers and exploiters Operators of natural resources fields and pastures , especially from an economic perspective the issue is important. because annual provided amount significant the needs of citizens. Study present in 1389 with the purpose of analyzing the of nomads livestock Comparative Advantages of Khorramabad city of Lorestan province by using data collected through design and Completed questionnaires by experts of Agriculture and nomads with the use of information Bank Agricultural and the Central Bank in 88-89 years To review a comparative advantage in livestock production Khorramabad city - province lorestan With the use of the indicators policy analysis has been discussed. Results indicate that nominal protection coefficients in all sectors, the indirect tax is imposed on producers. Criteria Coefficient of effective protection represents is not support of market inputs and animal products. Moreover, the net social benefits are positive in nomads livestock Khorramabad city. general Results show Create units livestock (cattle) and animal products have the Comparative advantage in the Khorramabad city and increase awareness and knowledge nomads could Cause develop livestock facilities modern, encourage nomads to sedentary, Enjoyment of Banking facilities in order construction and development of livestock units, Improvement of traditional methods and using new technologies as ways to improve performance of livestock and animal products is Khorramabad city.

JEL classification: R, M, R38

Key words: comparative advantage, a policy analysis matrix, animal products, nomads ,lorestan

---

1. Respectively: maryam hasanvand: M.Sc Student in agricultural economics Gorgan University of Agricultural Sciences, alireza karbasi: natural resources- Faculty member and Associate Professor, Ferdowsi University of Mashhad- , ali darijani: Assistant Gorgan University of Agricultural Sciences, natural resources.
Article author: maryam.hasanvand@yahoo.com- 09169588969